

Deze visietekst is een verdere uitwerking van de visie op evalueren die op 30 oktober 2012 door de Raad van Bestuur werd goedgekeurd. De VUB gebruikt voor deze visie de overkoepelende term 'evalueren' in plaats van 'toetsen'. Toetsen heeft immers vooral een connotatie met het 'geven van punten' (summatieve evaluatie). In deze visie wordt daarnaast ook de nadruk gelegd op het geven van feedback (formatieve evaluatie). De term 'evalueren' omvat beide invalshoeken.

I. Visie op evalueren

Evalueren vormt een integraal onderdeel van de onderwijspraktijk: het wordt gebruikt om na te gaan in welke mate de studenten de beoogde leerresultaten hebben bereikt en om meer inzicht te krijgen in het verloop van het leerproces. Zowel voor de studenten als de docenten is het van belang dat de evaluatie met zorg wordt ontworpen en uitgevoerd.

Grootschalig meta-onderzoek toont aan dat studenten die op een congruente wijze geëvalueerd worden, die goed op de hoogte zijn van de vereisten en criteria van een evaluatie, en die feedback krijgen op hun prestaties, een beter leerproces doorlopen en meer kans hebben op slagen.¹ Een goed evaluatiebeleid is dan ook bevorderlijk voor het studierendement.

In het kader van de kwaliteitszorg is het bovendien noodzakelijk dat opleidingen een duidelijk evaluatiebeleid voeren. Onze instelling moet immers kunnen garanderen dat studenten de beoogde leerresultaten hebben bereikt wanneer ze hun diploma behalen.

De principes van de visie op evalueren die hieronder worden uiteengezet gelden zowel op het niveau van de opleiding als op het niveau van de afzonderlijke opleidingsonderdelen. Beide niveaus moeten goed op elkaar zijn afgestemd.

Summatieve en formatieve evaluatie

Er zijn twee redenen waarom docenten in een onderwijsleerproces evalueren:

- De docent evalueert om een quotering (een punt) te geven. De quotering geeft weer in hoeverre een student de beoogde leerresultaten bereikt heeft (summatief).
- De docent evalueert om feedback te geven en/of om inzicht te krijgen in het leerproces van de student. Op basis hiervan kan de student zijn of haar leerproces aanpassen of kan de docent zijn of haar onderwijsproces bijsturen (formatief).

Een evaluatievorm op zich is nooit summatief of formatief te noemen. Enkel de reden waarom men de ene of andere evaluatievorm gebruikt, verleent er een summatieve of formatieve functie aan.

De VUB wil de summatieve evaluatie kwalitatief versterken en de formatieve evaluatie intensiveren.

¹ John C. Hattie, *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. London & New York, Routledge, Taylor & Francis, 2009.

Kwaliteit

Een kwaliteitsvolle evaluatie

- Maakt deel uit van een congruent didactisch ontwerp;
- Combineert verschillende evaluatievormen;
- Houdt een duidelijke communicatie naar studenten in over de gebruikte evaluatie;
- Wordt zo valide en betrouwbaar mogelijk geconstrueerd;
- Houdt rekening met relevante contextfactoren.

Congruentie

Bij een kwaliteitsvolle evaluatie zijn de gekozen evaluatievormen goed afgestemd op de leerresultaten, werkvormen en de lesinhoud. De evaluatievormen hebben immers een invloed op het studeergedrag van de studenten. Om goed te kunnen meten in welke mate de beoogde leerresultaten bereikt zijn, moet er een duidelijke relatie zijn tussen de leerresultaten en de evaluatie. Het spreekt voor zich dat de evaluatie betrekking heeft op de inhoud en competenties die in de loop van het onderwijsproces aan bod zijn gekomen en werden ingeoefend.

Combinatie

Omdat een opleiding een verscheidenheid aan leerresultaten kent, die gepaard gaat met verschillende werkvormen, worden er op opleidingsniveau verschillende evaluatievormen gehanteerd. Bovendien heeft elke evaluatievorm voor- en nadelen. Met een doordachte combinatie kunnen de nadelen van de ene evaluatievorm gecompenseerd worden door de voordelen van een andere.

Communicatie

Voor de studenten is het belangrijk dat de verwachtingen met betrekking tot de evaluatie duidelijk geëxpliciteerd worden. Deze transparantie geldt zowel voor als tijdens de evaluatie (evaluatie-instructies). Feedback na de evaluatie versterkt bovendien het leerproces.

Constructie

De kwaliteit van de evaluatie hangt nauw samen met:

- Validiteit: "Meet ik wat ik wil meten?": Hierbij spelen inhoud (congruent met de leerresultaten), niveau (de moeilijkheidsgraad) en representativiteit (ten opzichte van leerresultaten en lesinhoud) een rol.
- Betrouwbaarheid: "Meet ik goed?": Hierbij wordt de evaluatie zoveel mogelijk geobjectiveerd en zorgen docenten ervoor dat de studenten op een evenwichtige en vergelijkbare manier worden geëvalueerd. Het bewaken van de betrouwbaarheid van de evaluatie gebeurt in elke fase van de evaluatie, dus in het opstellen, het afnemen en het beoordelen.

Context

De keuze voor een evaluatievorm wordt mee bepaald door contextfactoren, zoals het aantal te evalueren studenten, studentenkenmerken (zoals achtergrond of voorkennis), technische omstandigheden (beschikbaarheid van materiaal, lokalen of software), of het aantal evaluatoren, hun competenties, voorkeuren of ervaring. Bij de keuze van een evaluatievorm moet een evenwicht tussen effectiviteit en efficiëntie gezocht worden.

II. Richtlijnen evaluatiebeleid

De visie op evalueren wordt concreet vertaald in de volgende verwachtingen ten aanzien van opleidingen en docenten.²

Congruentie

Alle opleidingen bewaken de afstemming van de evaluatievormen op de opleidingsspecifieke leerresultaten en de werkvormen door middel van de opleidingsmatrix. Zij bespreken, rekening houdend met contextfactoren, de geschiktheid van de evaluatievormen en de evolutie ervan in de loop van de opleiding (geleidelijke opbouw, toename/afname van bepaalde evaluatievormen,...). Waar nodig worden evaluatievormen aangepast, met het oog op optimalisatie.

Alle docenten bewaken op het niveau van hun opleidingsonderdeel de congruentie van de leerresultaten met de werk- en evaluatievormen. Een congruentietabel kan hierbij nuttig zijn.

De VUB heeft een lange traditie in het gebruik van mondelinge evaluaties. De visie op evalueren stimuleert docenten om de meest congruente evaluatievorm(en) voor elk opleidingsonderdeel te kiezen. In alle opleidingen staan inzicht en toepassing van de theorie centraal, samen met een kritische houding. In combinatie met een student-staf ratio die dit toelaat, is een mondelinge evaluatie dan ook vaak een goede keuze. Daarbij blijft het nodig dat opleidingen en docenten de verscheidenheid aan evaluatievormen over de hele opleiding bewaken en dat zij zich bewust zijn van de mogelijke nadelen van mondelinge evaluatie, en maatregelen nemen om deze te ondervangen. Het is bovendien noodzakelijk dat er een neerslag bestaat van het examen, onder de vorm van een schriftelijk verslag met een samenvatting van de prestatie van de student en/of van een opname van het examen. Deze neerslag laat toe om het examen, de prestatie van de student en de beoordeling te reconstrueren, en biedt daarmee een basis bij het geven van feedback of in het geval van betwistingen.

Combinatie

Alle opleidingen zorgen voor een functionele variatie aan evaluatievormen, die congruent zijn met de leerresultaten en de werkvormen. Zij brengen deze mix in kaart door middel van de opleidingsmatrix. Hierbij is het uiteraard mogelijk dat eenzelfde leerresultaat in verschillende opleidingsonderdelen met behulp van verschillende evaluatievormen wordt

² Conform artikel 24 van het 'Centraal reglement betreffende de bestuurlijke inrichting en de werking van de faculteiten van de Vrije Universiteit Brussel' werken opleidingen hun evaluatiebeleid uit in de context van de opleidingsraad.

geëvalueerd. Waar nodig worden evaluatievormen aangepast, met het oog op optimalisatie.

Docenten ondervangen voor hun opleidingsonderdeel zo goed mogelijk de nadelen van de gekozen evaluatievorm. Dat kunnen zij onder meer doen door evaluatievormen te combineren, bijvoorbeeld mondelinge en schriftelijke evaluatie gecombineerd of een meerkeuzetoets gecombineerd met open vragen.

Communicatie

Alle docenten communiceren expliciet over de gehanteerde evaluatievormen door middel van de opleidingsonderdeelfiches.³ Zij lichten de evaluatie toe bij het begin en aan het einde van de colleges. Deze informatie kan bovendien beschreven worden in een studeerwijzer. De docenten zijn transparant over het verloop van de examens, over de beoordelingscriteria, de puntenverdeling en eventuele weging. Zij stellen modelvragen of voorbeeldexamens ter beschikking van de studenten. Tevens kunnen er – bij uitstek in het eerste jaar van het modeltraject van de bacheloropleiding – proefexamens worden georganiseerd. Bij evaluatievormen waarmee de studenten voor het eerst kennismaken, zoals meerkeuzetoetsen (dit geldt vooral in het eerste jaar van het modeltraject van de bacheloropleiding), of bij minder klassieke evaluatievormen, zoals peer assessment, wordt hiermee geoefend vooraleer ze summatief ingezet worden. De evaluatie-instructies zijn helder geformuleerd.

Constructie

Aandacht voor validiteit en betrouwbaarheid van de evaluatie draagt in grote mate bij tot de kwaliteit van de evaluatie.

Validiteit

Alle docenten zorgen ervoor dat de evaluatie valide is. Voor evaluaties waarbij vragen worden gesteld (zoals mondelinge en schriftelijke evaluaties), gebeurt dat aan de hand van een toetsmatrijs. Met dit instrument bewaakt de docent dat elke student hetzelfde type vragen krijgt (bijvoorbeeld kennis, inzicht, toepassing of een combinatie hiervan, met een gelijkwaardige verdeling over de leerstof). Bij mondelinge examens kan dit de vorm aannemen van fiches waarop de verschillende types vragen altijd worden gecombineerd, of van verschillende fichebakken waaruit de student telkens één vraag moet beantwoorden. Voor de overige evaluatievormen (werkstuk, peer assessment, portfolio-assessment, vaardigheids- en handelingstoetsen (labo, vertaalatelier,...), simulatie, rollenspel,...) wordt de validiteit bewaakt door middel van de beoordelingscriteria.⁴ Voor opleidingsonderdelen die verschillende evaluatievormen hanteren, is een overkoepelende matrix nodig, waarmee de validiteit over de verschillende evaluatievormen heen bewaakt wordt.

³ In artikel 24 van het 'Centraal reglement betreffende de bestuurlijke inrichting en de werking van de faculteiten van de Vrije Universiteit Brussel' wordt tevens de verantwoordelijkheid van de opleidingsraad met betrekking tot de opleidingsonderdeelfiches beschreven.

⁴ Beoordelingscriteria hebben verschillende doelstellingen. Ze worden ingezet bij het bewaken van de validiteit om te garanderen dat alle aspecten waarop geëvalueerd moet worden daadwerkelijk geëvalueerd worden. Ze helpen ook de betrouwbaarheid te vergroten door ervoor te zorgen dat men tot dezelfde beoordeling komt, ongeacht wie beoordeelt of ongeacht het tijdstip (bijvoorbeeld bij het begin of einde van de examendag of de examenperiode).

Betrouwbaarheid

Alle docenten verhogen de betrouwbaarheid van de evaluatie door te kiezen voor evaluatievormen die een betrouwbare toetsing van de leerresultaten toelaten (doordat de evaluatievormen congruent zijn met de leerresultaten en de werkvormen) en door duidelijke afspraken te maken over het afnemen van de evaluatie. Daarnaast gebruiken zij duidelijke beoordelingscriteria en zetten zij één van de volgende instrumenten in die bijdragen aan de objectivering van de beoordeling: antwoordmodellen (bij schriftelijke evaluatie), verbeter sleutels (bij meerkeuzetoetsen), beoordelingsmodellen, beoordelingsschalen of beschrijvende beoordelingsroosters (rubrics) (bij mondelinge evaluatie, open vragen, werkstukken, stage). De betrouwbaarheid kan verder ook vergroot worden door met verschillende beoordelaars te werken (vierogenprincipe).

Opleidingsspecifieke richtlijnen met generieke afspraken

Alle opleidingen stellen opleidingsspecifieke richtlijnen voor het evalueren op.⁵ Deze richtlijnen bevatten generieke afspraken met betrekking tot de verschillende gehanteerde evaluatievormen (bijvoorbeeld mondelinge of schriftelijke evaluatie, practica,...), om zodoende deze evaluaties meer te stroomlijnen op het niveau van de opleiding. Hierin worden afspraken opgenomen rond:

- schriftelijke voorbereidingstijd bij mondelinge evaluatie: voorziet de opleiding schriftelijke voorbereidingstijd? Indien wel, wordt er een minimumduur vastgelegd? Doorgaans is schriftelijke voorbereidingstijd aanbevolen, tenzij de leerresultaten bepalen dat de student meteen moet kunnen antwoorden.
- plagiaat, inclusief preventie
- generieke beoordelingscriteria voor eenzelfde type van evaluatievorm (hierbij zijn uitzonderingen mogelijk), ten minste voor de volgende thema's:
 - taal: hoe wordt er omgegaan met taal- en spelfouten of met de mondelinge taalvaardigheid van de studenten?
 - voorkennis: hoe wordt er omgegaan met fouten die gemaakt worden tegen kennis die als eerder verworven (bijvoorbeeld in andere opleidingsonderdelen) wordt beschouwd?
 - ontoelaatbare of extreme fouten: zijn er fouten die een student niet mag maken, zoals fouten die verstrekkende gevolgen kunnen hebben (dood van een patiënt, instortende constructie, ethische fouten, verwarring tussen gram en kilogram,...)?

De opleidingsspecifieke richtlijnen kunnen worden aangevuld met alle bepalingen die de opleiding verder relevant acht.

Bachelorproef/masterproef/stage

Alle bacheloropleidingen met een opleidingsonderdeel bachelorproef, alle masteropleidingen en alle opleidingen met een opleidingsonderdeel stage beschikken over richtlijnen voor respectievelijk de bachelorproef, de masterproef en de stage. Deze richtlijnen bevatten, naast de visie van de opleiding op de bachelorproef, masterproef of stage, bepalingen met betrekking tot de procedure, begeleiding en feedback, en de beoordeling (inclusief beoordelingscriteria). De richtlijnen worden online beschikbaar gesteld en er worden informatiesessies georganiseerd. Een uitgewerkt traject voor de masterproef met een stappenplan en tussentijdse mijlpalen en richtdata verdient aanbeveling.

⁵ Het is mogelijk dat sommige van deze richtlijnen faculteitsbreed gelden.

Alle betrokken opleidingen hanteren een beoordelingsformulier voor respectievelijk de bachelorproef, de masterproef en de stage. In het licht van de transparantie – meer bepaald de communicatie over de beoordelingscriteria – wordt een blanco versie van het formulier samen met de richtlijnen aan de studenten ter beschikking gesteld. Het ingevulde formulier kan ook gebruikt worden om de studenten feedback te geven.

Structureel overleg

Alle opleidingen organiseren ten minste eenmaal per jaar structureel overleg over evaluatievormen, examenvragen, beoordelingsroosters,... Dit overleg kan plaatsvinden tijdens de opleidingsraad,⁶ in kleinere groepjes (bijvoorbeeld een subcommissie van de opleidingsraad of logische eenheden, zoals een vakgebied, subdiscipline, leerlijn) of tijdens een opleidingsdag. Het overleg heeft verschillende doelstellingen. Zo zijn de docenten op de hoogte van de evaluatievorm en –praktijk van de collega's en kunnen zij de eigen evaluatiepraktijk hierop afstemmen. Door examenvragen aan collega's voor te leggen kunnen minder eenduidige vraagstellingen of onduidelijke evaluatie-instructies gedetecteerd worden, waardoor zowel de transparantie als de betrouwbaarheid toenemen (vierogenprincipe). Overleg is verder noodzakelijk bij de wijziging van een evaluatievorm en naar aanleiding van de resultaten van de onderwijsevaluatie. Over het overleg wordt beknopt gerapporteerd tijdens een opleidingsraad.

Formatieve evaluatie en feedback

Alle opleidingen streven naar een voldoende hoog aandeel van vormen van formatieve evaluatie, waarbij zij tevens de haalbaarheid bewaken. De functie van evaluatievormen (formatief of summatief) wordt net als de variatie in kaart gebracht met behulp van de opleidingsmatrix. Alle opleidingen bewaken tevens dat de docenten feedback (individueel en/of collectief) voorzien, zowel na formatieve als na summatieve evaluatie. Waar nodig worden aanpassingen gedaan, met het oog op optimalisatie.

Werklast studenten

Het kan zinvol zijn dat opleidingen de werklast voor studenten per week en per semester in kaart brengen. Dit is vooral relevant in het eerste jaar van het modeltraject van de bacheloropleiding en in opleidingen met veel tussentijdse opdrachten of een grote variatie aan werk- en evaluatievormen. Het in kaart brengen van de werklast voor studenten is verplicht voor opleidingen die hierover een signaal krijgen van de studenten (via de opleidingsraad, focusgesprekken, onderwijsevaluatie of studietijdmeting). Het overzicht van de studeerbaarheid kan gemaakt worden met behulp van de opleidingsmatrix. Het kan worden aangevuld met een uitgebreide studietijdmeting, als die nog niet heeft plaatsgevonden. Waar nodig worden aanpassingen doorgevoerd.

Samengevat worden ter ondersteuning van het opleidings specifieke evaluatiebeleid de volgende documenten verwacht:

- niveau opleiding
 - opleidingsmatrix (inclusief eventueel het overzicht van de werklast voor studenten)

⁶ Voor het bespreken van examenvragen is dit forum door de aanwezigheid van de studenten minder geschikt; evaluatievormen kunnen uiteraard wel tijdens een opleidingsraad – met inbreng van de studenten – besproken worden.

- opleidings specifieke richtlijnen
- richtlijnen bachelorproef/masterproef/stage
- beoordelingsformulier bachelorproef/masterproef/stage
- niveau docent
 - correct en volledig ingevulde opleidingsonderdeelfiches
 - modelvragen of voorbeeldexamens (eventueel proefexamens)
 - toetsmatrijs (voor evaluaties waarbij vragen worden gesteld)
 - duidelijke beoordelingscriteria, aangevuld met een van de instrumenten die de betrouwbaarheid van evaluaties kunnen verhogen (antwoordmodellen, verbeterleutels, beoordelingsmodellen, beoordelingsschalen of beschrijvende beoordelingsroosters, verschillende beoordelaars)

Daarnaast wordt verwacht dat opleidingen structureel overleggen over hun evaluatiebeleid, dat zij informatiesessies organiseren over de bachelorproef, masterproef en/of stage, en dat zij feedback voorzien.

III. Implementatie

Voor de implementatie van de visie op evalueren biedt het Departement Onderwijsbeleid de volgende ondersteuning aan:

1. Opleidingen kunnen voor ondersteuning bij het plannen en uitwerken van een evaluatiebeleid terecht bij de **kwaliteitszorgmedewerkers**.
2. Het Departement Onderwijsbeleid stelt over de volgende thema's **informatiedocumenten** – aangevuld met stappenplannen en voorbeelden – ter beschikking op de website ([http://www.vub.ac.be/kwaliteitszorg/didactische tips en advies](http://www.vub.ac.be/kwaliteitszorg/didactische_tips_en_advies)):
 - Toetsmatrijs
 - Puntenverdeling
 - Antwoord- en beoordelingsmodellen
 - Beschrijvende beoordelingsroosters (rubrics)
 - Congruentietabel
 - Formatieve evaluatie en feedback
 - Evalueren van attitudes
 - Voor- en nadelen van de diverse evaluatievormen
 - Richtlijnen rond mondelinge examens
 - Het construeren van open vragen
 - Interpretatie van de opleidingsmatrix
 - Beoordelingsformulieren

Daarnaast is er een kader ontwikkeld voor de richtlijnen voor de masterproef. Verder stelt het Departement Onderwijsbeleid een template voor de opleidingsmatrix ter beschikking, biedt het ondersteuning bij de verwerking van meerkeuzetoetsen en biedt het een instrument aan om een uitgebreide studietijdmeting uit te voeren op het niveau van een opleiding.

3. Evaluatiebeleid komt aan bod in het ZAP-traject. Daarnaast is het **trainingsaanbod** voor docenten uitgebreid met trainingen rond de bovenstaande thema's. Het trainingsaanbod is te vinden op de website (<http://www.vub.ac.be/kwaliteitszorg/onderwijsprofessionalisering>) en wordt onder meer aangekondigd via de elektronische nieuwsbrief. Voor opleidingen kan ook een training op maat ontwikkeld worden. Hiervoor kunnen opleidingen terecht bij de kwaliteitszorgmedewerkers.

IV. Opvolging

Ten laatste in september 2017 zijn bovenstaande visie en richtlijnen in alle opleidingen geïmplementeerd. De mate waarin dat gebeurt zal opgevolgd worden via de kwaliteitszorgprocessen, en in het bijzonder via de strategische rapportage. De opleidingen die nog niet over een opleidingsbreed evaluatiebeleid beschikken, nemen dit in 2016 en 2017 op in hun actieplan. In het najaar van 2017 zal door middel van een aantal steekproeven de implementatie van het evaluatiebeleid worden onderzocht. Conform het kwaliteitshandboek monitoren de opleidingen elke vier jaar hun evaluatiebeleid.